

Булгакова О.Ю.¹

Проблема підходу в дослідженні соціальної взаємодії

¹ Булгакова Олена Юріївна, доцент кафедри соціальної роботи та кадрового менеджменту
Одеський національний політехнічний університет, м. Одеса, Україна

Анотація. У статті розглядається поняття підходу яке містить декілька ознак. Перелік цих наведених ознак вказує на те, що: а) соціальна взаємодія має всі ці ознаки; б) між ознаками існує певне відношення; в) відношення між ознаками є системними відношеннями; г) системні відношення між ознаками є детермінантою певної надсистемної ознаки; д) надсистемною ознакою соціальної взаємодії є створений результат. За вихідним поняттям прийняти поняття «система» та «системний підхід», та побудована певна системна модель соціальної взаємодії. Розглядається система «суб'єкт – суб'єкт» як основна функціональна складова соціальної взаємодії. Також розглядаються стратегічні аспекти взаємодії, які ґрунтуються на особистісному досвіді і особистісних смислах суб'єкта. Визначається психологічна структура у складі соціальної взаємодії, які впливають на перебіг інтерактивних відношень. Психологічними структурами мають бути такі, що мають відношення до визначення стратегічних та тактичних аспектів взаємодії. Якщо перші сходять до особистісного досвіду і пов'язані із системою особистісних смислів суб'єкта, то другі передбачають використання його інтелектуального потенціалу.

Ключові слова: соціальна взаємодія, особистість, діяльність, установки, "суб'єкт - суб'єкт"

Будь-яке дослідження вимагає визначення вихідної теоретико-методологічної тези, яку прийнято позначати терміном підхід як апріорне судження про сутність явища, що вивчається. Логічний суб'єкт і логічний предикат цього судження є основною методологічною посилкою для наступного теоретико-емпіричного аналізу [4].

Поняття підходу містить такі ознаки, як: а) суб'єктивність; б) загальне теоретичне знання; в) головної тези; г) визначення у логічному предикаті першого порядку головної тези предикатів другого, третього порядків [4].

Якщо на увагу спрямувати на таку ознаку підходу, як логічний предикат головної тези, то за такою відповідною предикативною ознакою в усуючих концепціях соціальна взаємодія постає як: а) згода (Т. Парсонс); б) конфлікт (Р. Дарендорф); в) обмін (Дж. Хоманс); г) керування враженнями (Е. Гофман); д) типізація при створенні власного світу (А. Шюц); е) конструювання реальності (П. Бергер, Т. Лукман); ж) соціальна комунікація (Г. Гарфінкель); з) соціальні практики (Е. Гідденс); и) розуміння партнера (Ю. Хабермас); і) типові когнітивні структури (П. Бурдьє).

Перелік наведених ознак вказує на те, що: а) соціальна взаємодія має всі ці ознаки; б) між ознаками існує певне відношення; в) відношення між ознаками є системними відношеннями; г) системні відношення між ознаками є детермінантою певної надсистемної ознаки; д) надсистемною ознакою соціальної взаємодії є створений результат.

Якщо виходити із поняття результату у значенні системотвірного чинника, то необхідно поставити питання щодо носія ідеї про його необхідність. Ідея такого носія представлена у понятті «суб'єкт», яке визначається як «носії діяльності і пізнання» [14, с. 661].

Із таких міркувань випливає, що соціальна взаємодія у самому загальному виді може бути зображена у вигляді схеми «суб'єкт – результат». На нашу думку, поступова конкретизація поняття суб'єкту у низці суджень за схемою «логічний суб'єкт – логічний предикат» надає можливість прослідкувати процес розгортання суб'єктного у певній послідовності «деталізацій», які в решті речт призводять до результативного завершення взаємодії. Ми вважаємо, що етапи розгор-

тання суб'єктного є дискретними моментами виникнення нових процесуальних утворень, які ми можемо вважати елементами у структурі соціальної взаємодії.

Для того, щоб відповісти на питання про те, що має бути наступним моментом у процесі розгортання суб'єкту, необхідно відповісти на основне екзистенційне питання стосовно суб'єкта – навіщо дана активність йому потрібна? Відповідаючи на це питання за допомогою посилання на існування як імперативну сутність суб'єкта, ми необхідним чином доходимо висновку про те, що треба визначити ту основу, яку суб'єкт вважає потрібною для ствердження своєї екзистенційної суті.

Якщо у наших міркуваннях прийняти за основу ідею про те, що попередній елемент у схемі «суб'єкт – результат» може бути конкретизованим шляхом посилення на інструментальність (принцип інструментальності) наступного (відповідь на питання «За допомогою чого?»), то можна отримати наступні судження: а) суб'єкт стверджує себе за допомогою тих цінностей, які відповідають його екзистенційній сутності (і це відображується у відповідних проявах пізнавального інтересу до їх носіїв); б) сталі екзистенційні цінності спонукують до певної активності; в) кожна активність спрямована на певну ціль; г) кожна ціль потребує певної послідовності дій; д) кожна дія спрямована на певний об'єкт; е) кожний об'єкт, на який спрямовані перетворювальні дії, перетворюється на певний результат.

Соціальна взаємодія як складне явище соціумної дійсності вимагає вияву її будови шляхом звертання до родового поняття та відповідного переносу отриманих суджень на поняття «соціальна взаємодія», що дає у подальшому можливість для аналізу її формальної структури у психологічних категоріях.

Якщо за вихідні поняття прийняти поняття «система» та «системний підхід», то можна побудувати певну системну модель соціальної взаємодії.

Системний підхід – напрям у методології наукового пізнання, направлений на дослідження об'єктів як систем [14, с. 612]. Він вимагає точної ідентифікації явища в більш великій системі та розкриття механізмів цілісності складного об'єкту в єдиному теоретичному конструкті [14, с. 613].

Сучасні розробки і особливості використання принципу системності в психології обумовлені двома

головними обставинами: появою неklasичних форм системного підходу (перш за все, синергетичного) і зміною наукових пріоритетів у психології, де основна увага дослідників направлена на процеси самоорганізації і саморозвитку систем [6, с. 9].

Якщо у наших міркуваннях про соціальну взаємодію піти цим шляхом, а саме шляхом її трактування як процесу, що самоорганізується кожного разу, коли виникає ситуація, яка потребує взаємодії, то на перший план висувається ідея саморегуляції системи і, отже, питання про систему, її структуру, її саморегулятивні механізми тощо. Ситуація ще більше ускладнюється, коли до уваги береться трактування кожного учасника (індивідуального Я-суб'єкта, колективного Ми-суб'єкта) як системи.

Якщо врахувати ту обставину, що саморегуляція має складну структуру, до якої входять: а) прийнята суб'єктом мета активності; б) модель значущих умов активності; в) програма виконавчих дій; г) критерії для оцінки успішності; д) інформація про результат; е) оцінка результатів за критерієм успіху; є) рішення про необхідність і характер корекції [8, с. 352], то при розгляді питань з проблеми соціальної взаємодії явно недостатньо вказувати на її емерджентність та апелювати до явищ біфуркації, підпорядкування підсистем деякій єдиній системі згідно їх параметрами порядку [2].

У контексті системного підходу важливим є визначення: а) способів породження психічних утворень; б) закономірності їх трансформацій і часткових перебудов; в) співвідношення актуального і потенціального в психічному розвитку. Саме ідея породження, виникнення виконує методологічну функцію і вимагає звернення до генетичної логіки психологічного пізнання [6, с. 9].

Згідно із наведеними аспектами системного підходу, соціальна взаємодія має бути представлена як система, що є одночасно і самостійною системою з відповідною власною будовою, і елементом іншої більш великої системи, якій вона підпорядковується і має, отже, її найбільш суттєві ознаки. Найбільшої уваги у цьому контексті потребує визначення понять «система», «ознаки системи», «системні ознаки», «структура системи», «змінюваність системи», «розвиток системи», «супідрядність підпорядкованих систем».

У системно-суб'єктному підході, де системотвірний чинник убачається у самому суб'єкті – він сам визначає потрібний результат, є інтегративні ознаки: а) системного підходу (Б.Ф.Ломов); б) суб'єктно-діяльнісного підходу (А.В.Брушлінський); в) ідеї єдності індивідуального та універсального в людині (Б.Г.Ананьев) [6, с. 9]. З позицій системно-суб'єктного підходу центром концептуальної схеми психології має бути людина, яка кожного моменту є суб'єктом і переживання, і спілкування, і діяльності. Саме суб'єкт є носієм системності, яка існує як його взаємодія зі світом [10, с. 16].

Наведені вище міркування означають, що для визначення методологічного підходу необхідно сформулювати дефініцію досліджуваного поняття із застосуванням певних видових відмінностей. Можливість такої дефініції ґрунтується на певній теоретичній роботі дослідника, що базується на масиві опрацьованої тео-

ретичної інформації, і є основою для відповідних теоретичних узагальнень. Це означає, що вихідна дефініція не є апіорною за суттю, а виступає як певне продовження попередніх міркувань у вигляді деякого узагальненого формулювання.

За нашою теоретичною позицією, яка сходиться, отже, до попереднього вивчення відповідної літератури [1, 5, 7, 9, 11 та ін.], таким узагальненим формулюванням є судження про соціальну взаємодію як взаємодію Я-суб'єктів та їх перетворення на Ми-суб'єкт у межах завдання, регламентованого соціально-рольовими відносинами соціального інституту та відносин між соціальними інститутами. Її найбільш суттєвими ознаками є те, що вона є суб'єкт-суб'єктною взаємодією, змістовний аспект якої регламентується соціальними та статусно-рольовими відносинами, а процесуально-динамічний аспект – рівнем їхньої компетентності, впливовості, стратегій і тактик, уявлень про належне та бажане.

Переслідуючи мету визначити сутність соціальної взаємодії шляхом звернення до процесуальних та змістовних ознак її первинної структури «суб'єкт – суб'єкт», ми звернулись до поняття суб'єкта як елемента цієї структури і, отже, як утворення, яке є потенційним джерелом будь-якої активності за умов, що обставини спонукують його до цієї активності.

У філософії поняття «суб'єкт» зазвичай трактується як носій діяльності і пізнання [14, с. 661]. За іншим визначенням, це поняття також містить ознаки індивіда, що пізнає зовнішній світ та впливає на нього, але терміном «суб'єкт» позначається і людина, і група осіб, і суспільство, і людство в цілому [13].

Якщо розглядати систему «суб'єкт – суб'єкт» як основну функціональну складову соціальної взаємодії, то визначення складових у будові суб'єкта може розглядатися як спроба уточнення будови соціальної взаємодії, завдяки якій система «суб'єкт – суб'єкт» може бути зображена як система «суб'єкт (будова) – суб'єкт (будова)».

Завдяки наступній дефініції поняття «суб'єкт», в якому його зміст відноситься до поняття «людина» із доданням такої важливої ознаки, як «свідомість» [12], наша схематична система отримує вигляд «суб'єкт (свідомість) – суб'єкт (свідомість)». Спроба подальших аналітичних міркувань щодо визначення структурного складу нашої системи при такому підході неминуче приведе нас до умоглядних теоретичних конструктів, які, як звичайно, будуть містити: а) нашу власну думку щодо можливих елементів; б) наші переваги щодо теоретичної парадигми; в) нашу обізнаність у суміжних парадигмах; г) нашу переконаність у приналежності досліджуваного поняття до певного кола теоретично визначених явищ.

Виникає справедливе питання про можливість неупередженого визначення структурного складу соціальної взаємодії. Відповідаючи на це питання позитивно, ми повинні все ж таки відповісти на додаткове питання «За яких умов?». Відповіддю на нього є посилення на формулювання вихідного методологічного принципу. Оскільки принцип є засадничою істиною, а істина є інтенційною згодою інтелекту з реальною річчю або відповідністю їй [3], остільки, міркуючи про будь-яку річ, у тому числі і про суб'єкта, ми спостері-

гаємо «інтенційну згоду» нашого інтелекту з тим, що будь яка суть проявляє себе у певному явищі. Отже, вихідним моментом у визначенні головної нашої ідеї щодо суб'єкта, суб'єкт-суб'єктної взаємодії, соціальної взаємодії врешті решт має бути категорія сутності і явища.

Категорія сутності та явища за своєю природою є вказівкою на те, за яких умов можливе пізнання її першої частини. Однак, феноменологія явища відкриває лише процесуальну частину єдиного цілого, яка спонукає дослідника до пошуку відправної основи у трактуванні тих чи інших особливостей процесу як певних ознак сутності. У такому трактуванні дослідник аж ніяк не вільний від свого (зазначимо, суб'єктивного) теоретичного і емпіричного досвіду.

Розривати цей *circulus vitiosus* ми можемо лише шляхом застосування додаткового методологічного принципу, який містить вихідне пояснення стосовно того, з чого власне починається «перший крок» у прояві сутності. На нашу думку, тим «першим кроком» є те, що не тільки є базальним, але й моментом переходу від «скритого внутрішнього» до «відкритого зовнішнього». Цей момент одночасно належить і до сутності, і до явища.

Оскільки будь-який сутнісний момент становиться доступним спогляданню у певній послідовності об'єктивно спостережуваних перетворень, остільки, визначивши дискретні складові розгортання явища як перетворення сутності на низку певних функцій, ми отримуємо можливість схарактеризувати явище як динамічну послідовність змінюваних функцій, які врешті решт призводять до результату, який за своїми скритими від споглядача ознаками все ж таки є відтворенням вихідної структури як його першопричини.

Розглядаючи поняття суб'єкта як позначення вихідного моменту у розгортанні будь-якого зовнішнього процесу, а процес – як змінювану послідовність функцій, кожна з яких спрямована на отримання результату, який є її основним призначенням і, отже, її буттєвою сутністю, ми неминуче доходимо висновку про те, що сутність суб'єкта розкривається через поняття результату. Відтак, наведена вище послідовність систем «суб'єкт – суб'єкт», «суб'єкт (будова) – суб'єкт (будова)», «суб'єкт (свідомість) – суб'єкт (свідомість)» може бути доповнена системою «суб'єкт (результат) – суб'єкт (результат)». Якщо у перших системах уточнення «будова» та «свідомість» допускають можливість певної умовляності і відвернутого теоретизування, то в останній системі поняття результату вказує на те, що цей результат є наслідком певної дії, що є наслідком упредметнення мети, що була спричинена відповідним мотивом, який відображує потребнісну сутність суб'єкта через його ставлення до потреби як до власного усвідомленого смислу буття.

Використання зазначених понять як результатів попередніх функцій наводить на думку про те, що поняття «суб'єкт» як основна складова системи «суб'єкт – суб'єкт» може бути зображена як система «суб'єкт – результат» з відповідними останній функціональними перетвореннями за допомогою понять «особистісний смисл», «мотив», «мета», «дія». Згідно із наведе-

ним, суб'єкт (носій діяльності і пізнання) виявляє і проявляє себе у першу чергу у тому, що кожний факт буття, що ним рефлексується, він наділяє смислом за власною шкалою «подобається – не подобається», «корисно – не корисно», «бажаю – не бажаю» тощо. Саме ці «подобається – не подобається» і т. ін. відображують «явищно» скриті сутнісні ознаки суб'єкта. Перефразуючи «Скажи мені, хто твій друг, і я скажу тобі, хто ти», ми можемо скарихарактеризувати сутність суб'єкта шляхом визначення його вподобань, уявлень про корисне, бажане і т. ін.

Таким чином, у понятті «суб'єкт» можна вказати на таку його найбільш яскраву ознаку, як смисл. Наділяючи явища дійсності як такі, що мають або не мають значення, а також відповідаючи кожного разу на питання «У якій мірі?», суб'єкт моделює дійсність у межах суб'єктивного ментального простору «дійсне – бажане».

До кола ознак у понятті особистісного смислу, яке ми розглядаємо як функцію суб'єкта, належать ознаки, що сходять до таких психічних явищ, як ставлення «людини до світу залежно від її місця в суспільстві, її мотивів, установок, емоцій» [8, с. 192 – 193].

Використовуючи сформульовану вище ідею про розгортання суб'єкта у послідовності функцій, у наших подальших міркуваннях ми можемо вказати на те, що цей процес має містити також функцію мотиво- і цілеутворення, функцію актуалізації і практичного здійснення дії (системи дій) з метою отримання бажаного результату.

Такий підхід до вивчення соціальної взаємодії, який за ознаками суб'єктності та розгортання можна назвати суб'єктно-динамічним, дає можливість навести її більш ґрунтовну та деталізовану характеристику, і перетворити систему «суб'єкт – суб'єкт» на систему «суб'єкт 1 – особистісний смисл – мотив – мета – дія – результат + суб'єкт 2 – особистісний смисл – мотив – мета – дія – результат». Відповідно до цієї схеми, будь-який акт соціальної взаємодії має ґрунтуватися на особистісних смислах обох суб'єктів, на відповідних їм процесах мотиво- і цілеутворення та дій. Оскільки можливі такі сполучення двох суб'єктів, як $S_1 > S_2$, $S_1 < S_2$, $S_1 = S_2$, то у співвідношеннях кожного з наведених вище елементів можливі аналогічні відношення, які за певних обставин можуть отримувати різні варіанти.

Необхідно, однак, згадати про ознаку взаємності, завдяки якій активність окремих суб'єктів отримує ознаки взаємодії. Тоді система «суб'єкт – суб'єкт» постає як система «особистісний смисл 1 + особистісний смисл 2» - «мотив 1 + мотив 2» - «мета 1 + мета 2» і т.ін. Якщо слідувати у міркуваннях про соціальну взаємодію за ознакою взаємності, то ми необхідним чином маємо дійти висновку про певну суб'єктну гомогенність будь-якої системи «суб'єкт – суб'єкт», що функціонує як єдине інтерактивне ціле. У цьому сенсі ця система може бути зображена аналогічно схемі, наведеної свого часу для відображення інтерактивних відношень у конгруентній моделі педагогічної взаємодії [4, с. 91] (рис. 1).

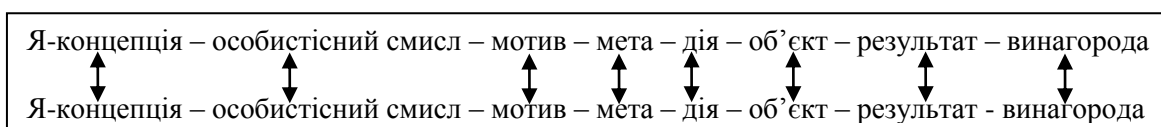

Рис. 1. Конгруентна модель педагогічної взаємодії у системі «вчитель – учень» (за Л.К. Велитченком)

Звертає на себе увагу присутність у моделі таких елементів, як Я-концепція (знаходиться на початку ряду) і винагорода (завершує ряд). Якщо у нашій схемі, в якій ми намагались відтворити процесуальні перетворення суб'єкта та його втілення у різні психічні явища (функції) на шляху до отримання результату, додати елементи «Я-концепція» та «винагорода», запозичені із конгруентної моделі (рис. 1), то ми отримуємо вказівку на те, що між суб'єктом і його оцінюванням оточення як відповідного/невідповідного особистісним смислом, існує усвідомлене ним самовідображення у вигляді Я-концепції, підсилення («підкріплення») якої виступає винагорода.

Грунтуючись на викладеному, ми можемо тепер сформулювати принцип динамічного розгортання суб'єкта у послідовності функцій як процесу отримання проміжних результатів з метою одержання кінцевого результату. Це означає, що за будь-яких умов суб'єкт, у першу чергу, відкривається, як система особистісних смислів. Особистісні смисли, будучи перенесеними на контекст даної ситуації (реальної або уявної), перетворюються на мотиви. Подальша функціональна конкретизація мотиву під впливом умов задачі (завдання) даної ситуації, яка вже сама по собі містить імпліцитну мету, відповідну логіці змістовних перетворень в умові задачі, вказує на можливість виокремлення постійно присутнього і постійно діючого механізму конкретизації. При відповідному узагальненні цієї ознаки, і перенесення її на кожне діадне сполучення у нашій схемі (суб'єкт – особистісний смисл, особистісний смисл – мета, мета – дія, дія – результат) ми отримуємо можливість вказати на такий принцип («засадничу істину»), як принцип функціональної конкретизації.

Вже на даному етапі наших міркувань щодо суті поняття суб'єкт ми можемо вказати на такі його сутнісні ознаки, як: а) функціональна динамічність (здатність до процесуальної самозміни як основа результа-

тивної функціональності; тобто для того, щоб отримувати суб'єктний результат, необхідно у кожний наступний момент бути таким, як вимагає цього умова одержання результату); б) функціональна конкретизація (здатність відтворювати на кожному процесуальному етапі саме ті ознаки задачі (завдання), які є не тільки сутнісною характеристикою саме цього етапу, але й процесуальною передумовою етапу наступного.

Запропоновані методологічні принципи функціональної динамічності та функціональної конкретизації уможливають формулювання дефініції, за змістом якої соціальна взаємодія є взаємодією, що характеризується проактивною поетапною динамічністю (рух від початку процесу и вигляді певного бажання, наміру стосовно завершення процесу у вигляді шуканого результату) та відповідною зазначеній динамічності функціональною конкретизацією (постановка етапних задач з різною мірою конкретизації відповідно до рефлексивної здатності суб'єкта). За ознакою взаємності, яка апіорі має бути присутня у дефініції, соціальна взаємодія має бути схарактеризована шляхом посилення на принцип суб'єктної гомогенності системи «суб'єкт – суб'єкт», згідно із яким соціальна взаємодія постає як взаємодія, яка в граничному виразі (в ідеалі) базується на повному «злитті» окремих суб'єктів у складі єдиного Ми-суб'єкта.

Якщо до дефініції, наведеної на початку нашої статті, додати ознаки, які ми отримали при формулюванні принципів динамічного розгортання суб'єкта у послідовності функцій, функціональної конкретизації та суб'єктної гомогенності, то ми можемо отримати визначення соціальної взаємодії у вигляді наступного формулювання: соціальна взаємодія є взаємодією Я-суб'єктів у складі Ми-суб'єкту у межах соціально-рольового завдання, яка володіє ознаками: а) суб'єктної гомогенності; б) проактивної поетапної динамічності; в) функціональної конкретизації кожного етапу.

ЛІТЕРАТУРА

(REFERENCES TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

- Блумер, Г. Общество как символическая интеракция / Герберт Блумер // Современная зарубежная социальная психология: тексты / Под ред. Т. М. Андреевой, Н. Н. Богомоловой, Л. А. Петровской. — М.: Изд-во МГУ, 1984. — С. 173—179.
- Blumer G. *Obshestvo kak simvolicheskaya interakciya* / Gerberg Blumer // *Sovremennaya zarubeznaya cozialnaya psixologiyay: teksti* / Pod red. T.M. Andreevoi, N.N. Bogomolovoi, L.A. Petrovskoi. — М.: Изд-во МГУ, 1984. — С.173-179.
- Большой психологический словарь / сост. и общ. ред. Б.Г. Мещеряков, В.П. Зинченко. — 3-е издание. — СПб.: Прайм-ЕВРОЗНАК, 2007. — 672 с.
- Bolshoi psikhologicheskii slovar' / Sostavitel' i obshchaya redakciya B.G. Meshcheryakov, V.P.Zinchenko. 3-ye izdaniye. — SPb.: Praim-EVROZNAK, 2007. — 672 s. [*The large dictionary of psychology*]
- Вальверде, К. Философская антропология / К. Вальверде. — М.: Христианская Россия, 2001. — 412 с.
- Valverde, K. *Filosofskaya antropologiya* / K. Valverde. — М.: *Kristianskaya Rossiya*, 2001. — 412s.
- Велитченко, Л.К. Педагогічна взаємодія: теоретичні основи психологічного аналізу. Монографія /Л.К. Велитченко. — Одеса, 2005. — 355 с.
- Velitchenko L.K. *Pedahohichna vzajemodija: teoretychni osnovy psiholohichnoho analizu. Monohrafija*. — Odesa: PNZ APN Ukrainy, 2005. — 355 s. [*The educational interaction: theoretical bases of psychological analysis*]
- Гофман, И. Представление себя другим в повседневной жизни / И. Гофман. - М.: КАНОН-пресс-Ц, 2000. — 304 с.
- Gofman, I. *Predstavlenie sebya drugim v povsednevnoi zhizni* / I. Gofman. — М.: KANON-press-C, 2000. — 304 s.
- Журавлев, А.Л. Основное направление (программа) развития института психологии РАН на ближайший период / А.Л. Журавлев // Психологический журнал. — 2008. — Т. 29. — №5.

- Zhuravlev, A.L. *Osnovnoe napravlenie(programma) razvitiya instituta psixologii RAN na blizhaishii period* / A.L. Zhuravlev // *Psixologicheskii zhurnal*. -2008. T. 29. -№5
7. Мид, Дж. Г. Избранное: Сб. переводов / Дж. Мид. – М.: ИНИОН РАН, 2009. – 290 с.
- Mid,Dzh. G. Izbrannoe:Sb. Perevodov/Dzh. Mid. – M.:INION RAN, 2009. – 290 s.*
8. Психология. Словарь / Под общ. ред. А.В.Петровского, М.Г. Ярошевского. – М.: Политиздат, 1990. – 494 с.
- Psihologija. Slovar' / Pod obsceshej redakcijej A.V.Petrovskogo, M.G.Jaroshevskogo. –M.: Politizdat, 1990. – 494 s. [Psychology. Dictionary]*
9. Ритцер, Дж. Современные социологические теории. 5-е изд. / Дж.Ритцер. — СПб.: Питер, 2002. — 688 с.
- Ritser, Dzh. Sovremennie sociologicheskie teorii. 5-e izd. / Dzh. Ritser. – SPb.: Piter, 2002. – 688s.*
10. Сергиенко, Е.А. От когнитивной психологии к психологии субъекта / Е.А.Сергиенко // *Psixol.zhurnal*.2007. – Том.28. - №1.- с.17-27.
10. Сергиенко, Е.А. От когнитивной психологии к психологии субъекта / Е.А.Сергиенко // *Психол. журнал*. – 2007. – Том 28. - №1. – С. 17 – 27.
11. Социология: Курс лекций для студентов всех направлений и специальностей / Под ред. В.А. Михайлова. - Ульяновск: УлГТУ, 2004.- 207 с.
- Sociologiya: Kurs lekcii dlya studentov vsekh napravlenii I spezial'nostei / Pod. Red. V.A. Mixailova. – Ul'yanovsk: UIGTU,2004.-207s.*
12. Философия: учебник / под ред. А. Ф. Зотова, В. В. Миронина, А. В. Разина. — 4-е изд. — М.: Академический Проект; Трикста, 2007. — 688 с.
- Filosofiya: uchebnik / pod red. A.F. Zotova, V.V. Mironova, A.V. Razina.- 4-e izd.- M.: Akademicheskii Proekt; Triksta,2007. – 688s.*
13. Философия: Энциклопедический словарь. — М.: Гардарики. Под редакцией А.А. Ивина. 2004.
- Filosofija: Enciklopedicheskij slovar' / Pod red. A.A. Ivina. — M.: Gardariki, 2004. — 1072 s. [Philosophy: encyclopedia]*
14. Философский энциклопедический словарь / Гл. редакция: Л.Ф.Ильичев, Н.Н.Федосеев, С.М.Ковалев, В.Г.Панов. — М.: Сов. энциклопедия, 1983. — 840 с.
- Filosofskij enciklopedicheskij slovar' / Glavnaja redakcija: L.F.Il'itchev, N.N.Fedosejev, S.M.Koval'ov, V/G/Panov. – M.: Sovetskaja enciklopedija, 1983. – 840 s. [The encyclopedic dictionary of philosophy]*

Bulgakova O. Problem approach in the study of social interaction

Abstract. The article examined the concept approach that includes several features. A list of these following signs indicate that a) social interaction has all these features, b) between the features there is a certain relationship, and c) the relationship between the features are system relations, d) systematic relationship between the features is a determinant of system-spanning features, and e) system-spanning feature of social interaction is established result. According to the original concept to accept the concept of "system" and "systems approach" and built some systemic model of social interaction. The system of "subject - subject" as the basic functional component of social interaction. We consider the strategic aspects of interaction, based on personal experiences and personal meanings of the subject. Determine the psychological structure in the social interactions that influence the course of interactive relationships. Psychological structure must be such that are relevant to determining the strategic and tactical aspects of interaction. If the first back to personal experience and the related system of personal meanings of the subject, the latter involving the use of its intellectual potential.

Keywords: social interaction, personality, activity settings, "Subject - subject"

Булгакова Е. Проблема подхода в исследовании социального взаимодействия

Аннотация. В статье рассматривается понятие подхода содержащего несколько признаков. Перечень этих перечисленных признаков указывает на то, что: а) социальное взаимодействие имеет все эти признаки б) между признаками существует определенное отношение, в) отношения между признаками являются системными отношениями г) системные отношения между признаками являются детерминантой определенной надсистемного признака д) надсистемный признак социального взаимодействия является созданный результат. За исходное понятие принято понятие «система» и «системный подход», и построена определенная системная модель социального взаимодействия. Рассматривается система „субъект - субъект“ как основная функциональная составляющая социального взаимодействия. Так же рассматриваются стратегические аспекты взаимодействия, основанные на личностном опыте и личностных смыслах субъекта. Определяется психологическая структура в составе социального взаимодействия, которые влияют на ход интерактивных отношений. Психологическими структурами являются имеющие отношение к определению стратегических и тактических аспектов взаимодействия. Если первые исходят от личностного опыта и связаны с системой личностных смыслов субъекта, то вторые предполагают использование его интеллектуального потенциала.

Ключевые слова: социальное взаимодействие, личность, деятельность, установки, "субъект - субъект"